

Un convid per llegir Josep Borrell amb els ulls lents de la vida

I

Certament per al poeta les platges no són exactament l'espai somrient i feliç d'un diumenge de bany amb la pell morena d'una dona jove mentre la brisa arrissa el tendal.

Aquestes ones enquimerades que amb les seues queixalades et devoren tant l'ànima són més a prop del dramatisme tempestuós d'Ausiàs Marc que no pas del somriure del mar que hi va entreveure Sòfocles. Aquestes platges rosegades per l'onatge inauguren amb sorprenent sinceritat i insistència el nou llibre de poesies de Josep Borrell.

Havia escrit Jürgen Habermas en 1987 que l'home que cerca de fer-se comprendre pels altres es carrega d'una triple pretensió de validesa: pretensió d'exactitud, pretensió de justícia amb relació al seu context social i a les seues normes, i al capdavall, pretensió de sinceritat. Exactitud, sentit del que és just i sinceritat són valors essencials en la poesia de Josep Borrell. A això caldria afegir-hi el dimoniet que juga amb els mots i n'oculta sentits o els mostra amb atreviment. Les paraules sovint duen dellà d'elles mateixes. Emperò les idees romanen com un riu subterrani.

La natura que Josep Borrell mostra no és pas l'Arcàdia somrient sinó un hàbitat rovellat pel canvi.

“La felicitat s'amaga en la memòria del que hem viscut”, escriu en una forma que recorda l'aforisme. Mostra com en les capes freàtiques de les seues poesies tant hi pots trobar un poeta romàntic

ullesverat com un filòsof antic ben a punt d'abocar-se a un volcà en erupció per mor de la curiositat.

Coleridge havia suggerit que llegir era "willing suspension of disbelief", la suspensió voluntària de la incredulitat, i Gabriel Ferrater escrivia en 1960 que "Entenc la poesia com la descripció, passant de moment en moment, de la vida moral d'un home ordinari, com ho sóc jo".

D'una certa combinació de tots dos sentits, en sorgeix la seua poesia. "Suspensió de la incredulitat" en el sentit fort que el poeta crea el seu món amb les seues insistències, amb les seues metàfores efectives, amb el seu to moral —el contraeix que dóna el compàs de l'obra. "Vida moral d'un home ordinari", en el sentit que el poeta indaga fins a la fondària més dolorosa i lúcida els avatars del seu pensament, i fins de la seua nissaga.

En el primer poema, que actua com a vestíbul del llibre, hi trobem concentrats gairebé tots els elements essencials del seu escriure: d'entrada, la corrupció de la natura, que inquieta i voraç no para d'oxidar vida i il·lusions; tot seguit la impossibilitat neguitosa de viure en el present absolut i, doncs, el record com a únic espai confortable per a la felicitat; els filòsofs grecs assimilats, que formen part de la carn del poema i, a vegades, seuen en el mateix bar; un cert gust per les apocalipsis més aviat estètiques —pel gust de veure la consumpció del món; la cerca paradoxal: els "ulls que es miren endins de si mateixos"— una metacognició gairebé impossible, i potser, al final, el crític dels costums d'una gent que viu en l'abundant frivolitat.

Tota la força imaginativa es concentra, però, en "el gas mostassa de la frivolitat": el dard sagnant contra un segle estúpid.

En Josep Borrell la pulsó filosòfica i moral és tan potent, o més, que en el nostre vell Ausiàs Marc per bé que ell no va a cercar arguments en la vella Teologia sinó en la saviesa de grecs i llatins afinats per la cortesia i la urbanitat, com ara Ovidi.

II

El poeta estableix relacions de complicitat intel·lectual amb el lector, amb les lectures de fons compartides, amb els símbols estudiats, amb el sentit etimològic de certa paraula, amb una certa experiència viscuda, una mena d'íceberg del qual no cal mostrar la cara oculta i fosca.

A vegades, el jo poètic encripta els símbols: els ases albs, per exemple; cosa que ja ens indica un cert posat irònic de l'home que sap.

Així que el poeta cerca símbols coneguts i fustiga en la pregunta retòrica, un altre dels assumptes del poeta:

Per què un camí, amics Onan, Narcís,
si ases albs ens porten al refugi?

Així, el que podria parèixer, a primer cop d'ull més aviat bast i ràpid, un poeta ensimismado (m'agrada molt la paraula i la deixo en castellà) ens mostra, en una relectura més lenta, un poeta tolerant, obert al món moral, que assenyala senders, que escriu notes d'un diari personal d'una intimitat esbalaïdora i mira de persistir de viure del·là de les gravideses rígides del saber escrit. Un poeta moral, amb tirada a la queixa, però també al joc, al plaer, als dobles sentits, ambigüitats i contradiccions que el viure comporta. Perquè, si encara no ho havia escrit, com a bona poesia romàntica, en el sentit fort, la poesia de Josep Borrell és dolorosa i íntimament cosida a la vida.

III

la malaltissa
mania dels déus íntims que ens habiten
d'exhibir la pomposa consciència d'un mateix.

Del gran romancier Gustave Flaubert s'ha escrit manta vegades que el lector de bona fe mai no sap amb certesa única i clara si el que escriu és en to de mofa o és en to seriós, segur i fiable. Els inacabables monòlegs del progressista i il·lustrat farmacèutic Monsieur Homais en són l'exemple paradigmàtic d'un tal sentit.

Tampoc no saps amb certesa diamantina si t'has de prendre seriosament tota la rastellera de parauletes catalanes —ullar, rossolar, rost agut i abim— que hauria emprat l'ínclit Carles Riba posant-les en boca d'Ulisses o de Penèlope o de qualsevol déu emprenyat. Ni tampoc si és una altra burla subtil de la consciència d'un mateix —el nen nuet ofrenat als altres— el que cal llegir en el poema III.

Ja fa sospitar, però, "el sobreviure a la tala de l'arbre que et sosté" que el formidable daltabaix que la imatge evoca, no pot ser sinó un pompós daltabaix retòric.

IV

No deu ser cap estranyesa relligar poesia i filosofia com fa Josep Borrell, si savis acreditats com Georges Steiner, que han donat classes en afamades universitats estrangeres, han escrit *The Poetry of Thought* (2011) en què mostra brillantment que poesia i filosofia han estat íntimament unides, des de Tales i Heràclit o Empèdocles, i Plató, de qui subratlla la seua capacitat teatral i escènica i la seua subtil crítica epistemològica a la poesia.

En el poema VI Josep Borrell escriu un fàcil i aparent poema de filiació òbvia ferrateriana en què l'observació de la gent i de la vida feliç, senzilla, mundana, plana i sensitiva contrasta molt vivament amb la força dels versos finals:

haurem d'emmordassar el gos esfinx
per evitar els seus pèrfids enigmes.

Aquest final, amb la subtil ironia de la nostra passió pueril pels gossos, actua com una gravidesa dramàtica, contrapunt efectista i energia concentrada.

Semblantment s'esdevé en el poema VII, magnífic, en què l'apocalipsi desbocada invoca els nostres clàssics llatins, els nostres referents cristians —l'essència del que som: del Tíber al Rin— i naufraga al món líquid:

s'hi està tan bé surant per la ignorància.

I aquest deu ser un dels rius subterranis que convoca aquest llibre: aquesta percepció dels contrastos, dels xocs lluminosos entre contraris, unit amb la rara obscuritat de la saviesa. Tot coneixement nou comporta un nou dolor. L'analgèsic de la ignorància fa bé a la quietud del bou i de l'arada. A l'abundant rucada.

I tanmateix, en aquest joc de contraris, estimat lector, anoto que en la segona part del llibre que ara retornes a llegir —filologia "és llegir més a poc a poc", havia anotat Nietzsche—, que el poeta ha intitulat "El groc intens del que queda per viure", hi trobaràs les formes clares, lleugeres, rialleres del plaer, del ball i del joc. L'opció de la vida clara, neta, brillant fins i tot.

La poesia de Josep Borrell, llavors, es torna més joguina.

Entre moltes altres amenitats, hi trobaràs la reinvençió del tòpic, com ara

El Chardonais daurat
que brilla coll avall.

O encara les múltiples formes del contrast i dels jocs amagats, dels amors i dels lleures, fins als aqüífers finals, amb un cert gust, molt popular català per l'escatologia subtil.

El poeta, doncs, ha volgut aportar en una primera part intitulada "El gust malva dels dies", una tonalitat més densa, pròxima al registre "masculí, pla, concentrat i enèrgic" que segons Steiner defineix la llatinitat. En la segona, ha volgut un registre emasculat, brillant, lluminós i juganer, que conforma el viure més lluent i més temperadament trobadoresc.

Al lector li pertoca aclarir en quin dels dos registres s'afilia. Si li calgués.

Andreu LONCA

Alpicat, 28 de juny de 2012

EL GUST MALVA DELS DIES

Adieu tristesse,
Bonjour tristesse.
Tu es inscrite dans les lignes du plafond.
Tu es inscrite dans les yeux que j'aime.

PAUL ÉLUARD, "À peine défigurée"

I

També l'onatge es menja els murs de roca,
i es rovella el paisatge a la tardor.
Ara sabem que la felicitat
s'amaga en la memòria del que hem viscut,
i ens en visita una ombra, de tard en tard,
en el rostre dels altres, que cobegem
tan ridículament, també a mercè
de les dents de les ones enquimerades.

Es desplomen les ales en mils de cels,
en ulls que es miren endins de si mateixos,
romputs els límits del món que hem conegut,
cendres els llibres que feien créixer arrels.
No tenim fe per creure en altres mons.
El gas mostassa de la frivolitat
ho amara tot i ens mata a riallades.

II

Tot són cruïlles, camins que es multipliquen,
sense matisos ni roderes ni petges,
precisament quan tenim el poder
de decidir, però ens horroritza
qualsevol meta, horitzó de la mort.

Tothora nens, vam ser en els millors braços
peixats com aus del paradís edènic,
arrecerats pel mugró sobirà
d'una bleda Afrodita, tothora infants.
Per què un camí, amics Onan, Narcís,
si ases albs ens porten al refugi?